

## CONSTANTIN DAICOVICIU ȘI COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

Actul Unirii din 1918 a pus în fața țării, greu lovite de conflagrația ce se încheiase, mari probleme de reconstrucție, de integrare a unor teritorii și naționalități, de păstrare și dezvoltare nealterată a avuției noastre culturale.

În acest context de frământată istorie se naștea la Cluj, în urma Legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice din 28 iulie 1919, Secția Transilvăneană a Comisiunii Monumentelor Istorice. Aflată printre țările cu importantă tradiție în acest domeniu, România făcea dovada, în condițiile vremii, nu lipsite de mari greutateți, atitudinii de grijă înțeleaptă, conștientă, față de patrimoniul cultural național.

Marii intelectuali ai timpului, oameni de înaltă simțire patriotică — și numele lui D. Onciu, N. Iorga, Al. Lepădatu, V. Drăghiceanu, C. Petranu, D. M. Teodorescu, I. Lupaș, I. Dăianu, I. Marțian, Marton Roska, V. Roth ș.a. sînt printre cei mulți care-și înscriu faptele în rîndul celor ce au susținut politica de ocrotire a patrimoniului cultural național; ei vor contribui cu toată energia la transpunerea în viață a legii. Comisiunea de la Cluj, componentă a Comisiunii centrale și-a propus încă de la înființare o sumă de obiective, printre care amintim restaurarea monumentelor istorice de pe teritoriul Transilvaniei, realizarea unor cercetări științifice de arheologie și istoria artei, reorientate spre faptele istoriei naționale, direcționarea activității muzeale prin îmbogățirea patrimoniului și dezvoltarea rețelei de muzee. Dovedind un înalt simț etic și științific, comisiunea a preluat de la început moștenirea și tradiția fostei comisiuni maghiare, dovedind nu odată respect profund față de opera de cercetare și prezervare întreprinse de istoricii, arheologii și arhitecții acesteia. În aceste împrejurări și într-o etapă cu astfel de obiective și sarcini, Constantin Daicoviciu, tînăr preparator la Institutul de arheologie și numismatică din Cluj, își va lega numele și va contribui cu toată vigoarea unui spirit novator, dublată de impetuoșitatea tinereții și de fermitatea unui cercetător leal, la bunul mers al activității noului organism. Personalitatea tînărului cercetător s-a dovedit desigur remarcabilă pentru Marton Roska, care-l propune ca secretar al comisiunii la 1 octombrie 1921, post pe care-l va deține, cu o întrerupere de scurtă durată în 1925 și 1926, cînd va fi suplinît de S. Mihali și de I. Lupaș, astfel că

pe parcursul a cinci decenii, C. Daicoviciu va fi permanent aproape Comisiunii.

Este o surpriză pentru cei care cercetează documentele comisiunii să-l regăsească pe acest tânăr — viitor profesor și academician — prezent în cele mai importante dintre acțiunile acesteia, preocupat atât de cercetarea arheologică, dar și de organizarea clară a unui sistem care să permită factorilor responsabili conducerea operativă a mecanismelor ce contribuiau la salvagardarea patrimoniului.

Nu de puține ori C. Daicoviciu demonstrează o capacitate ieșită din comun de înțelegere a sistemului constructiv și arhitectural, a tehnicii utilizate într-un domeniu destul de îndepărtat specialității sale, desigur la acest fapt contribuind și vizitele de lucru pe care le va întreprinde, alături de ceilalți membri ai comisiei, la diverse monumente, discuțiile și dezbaterile la care a participat; își va forma acum un orizont larg de cuprindere a toată Transilvania, fapt ce-l va remarca drept un mare cunoscător al monumentelor acesteia. Vom aprecia și acum aportul notabil adus în organizarea programului de activitate ca și a arhivei comisiei, pe care a păstrat-o cu mare sfințenie ca pe un valoros fond documentar pus la dispoziția cercetătorilor. Încă din anul 1921, când cei 5 membri ai comisiei pregăteau „Chestionarul privitor la monumentele istorice“, instrument în baza căruia vor fi înscrise în liste primele 24 de noi obiective, opinia lui C. Daicoviciu ca și activitatea sa directă se va adăuga cu efecte rezultatelor. Bun cunoscător al stadiului cercetării arheologilor și istoricilor de artă maghiari, C. Daicoviciu va fi în același timp un spirit treaz care va putea completa cu noi date importante rezultatele acestora; în acest sens va proceda de fiecare dată când noi documente vor lumina mai clar problematica istorică transilvăneană: de pildă în articolul *Un ghid latinesc al Transilvaniei din ACMI, 1926—28*, comentînd acest material care reflectă urmele unor așezări antice și feudale din sec. XVII—XVIII și marcînd diferențele pe care timpul cu toate vicisitudinile sale le are asupra operei de arhitectură sau artă, va corija adevărul istoric privitor la arhiva lui Iosif Kemény, de la Grind, vîndută de arendașul domeniului și nu distrusă de români la 1848.

Însărcinat cu ținerea la zi a documentelor comisiei, cu organizarea materialului grafic și fotografic se întrevede încă din primii ani spiritul organizatoric al savantului de mai tîrziu; îi datorăm astfel corespondența curentă, întocmirea proceselor verbale ce consemnează activitatea — documente ce se întocmeau între două ședințe, ca și dările de seamă asupra lucrărilor comisiei cum este cea publicată în *ACMI, 1926—28*. Ce importanță are pentru arheologul și omul de cultură C. Daicoviciu consemnarea minuțioasă a informației și lăsarea ei generațiilor viitoare, o aflăm din motivația pe care o prezintă la prima Cronică arheologică și epigrafică a Transilvaniei (1919—29): „Înregistrarea proaspătă a acestor amănunte și date indispensabile pentru utilizarea materialului arheologic și epigrafic, culese personal, la fața locului, sau primite din partea unor informatori și controlate, eventual, face, pe de o parte, ca ele să

aibă caracter de informație sigură și obiectivă, iar, pe de altă parte, înlătură pierderea difinitivă ori denaturarea lor, cum se întâmplă atît de des. În afară de aceasta, o mulțime de mici și mari descoperiri rămîn pentru totdeauna nepublicate, fie din lipsa de timp sau mijloace, fie din lipsa de interes a celor ce au cunoștință de aceste descoperiri. Altele, iarăși, deși publicate, rămîn totuși ignorate de cei mai mulți dintre noi“.

Rolul pe care istoricul C. Daicoviciu l-a jucat în viața și orientarea comisiei, orizontul său, reies din însăși prezentarea deceniului de activitate 1921—31, cînd afirma că: „Inventarierea, păstrarea și studierea monumentelor naționale, în special a acelor minunate comori de artă românească, care sînt vechile biserici de lemn, a fost unul din punctele esențiale ale programului nostru de lucru“. Și relevă mai departe orientarea comisiei spre săpăturile arheologice întreprinse în tot cuprinsul Transilvaniei, cu rezultatele lor neașteptat de bogate și prețioase — lămurind probleme capitale din viața strămoșilor daci și romani și atrăgînd atenția lumii savante din străinătate asupra lor „... ca și numeroasele biserici și clădiri profane monumentale, de valoare artistică și istorică, salvate de la pieire în urma intervenției Comisiei sau repuse în starea lor originală cu ajutorul moral sau material al secției“.

Printre problemele care-i permit profesorului C. Daicoviciu să se remarcă, și mai tîrziu, să devină un continuator al ideilor novatoare propagate de comisiune, sînt și cele de coordonare și direcționare a cercetării arheologice din Transilvania. Alături de savanți ca D. M. Teodorescu și Em. Panaitescu, o pleiadă de tineri cercetători arheologi își orientează atenția spre studierea chestiunii daco-romane în Transilvania. Printre aceștia, favorizat desigur și de atmosfera în care lucrează, C. Daicoviciu se distinge încă de la început. Preocupat de antichitatea romană și orientîndu-i-se atenția de către D. M. Teodorescu, spre așezarea de la Sarmizegetusa, din 1924, și apoi din 1929, preluînd conducerea la Micia, arheologul C. Daicoviciu se va impune specialiștilor printr-o disciplină profesională remarcabilă, și mai ales va îmbogăți domeniul prin descoperiri cu caracter de referință. Numeroase sînt domeniile pe care Comisiunea — organ extrem de activ și rapid în acțiune, le va patrona pe cuprinsul perioadei 1921—1948. La multe dintre acestea C. Daicoviciu este participant direct sau responsabil. Vom aminti faptul că încă în 1922 primește — de la președinte — sarcina de a întocmi denumirea localităților din Transilvania; punînd la contribuție vastele sale cunoștințe de istorie locală, zonală și lingvistică, nomenclatura așezărilor transilvănene — adusă la terminologia românească originală îi datorează foarte mult lui C. Daicoviciu.

Tot Al. Lepădatu îi va încredința, alături de alți specialiști, preluarea Castelului Buia — monument ce i-a aparținut lui Mihai Viteazul — de către comisie, în favoarea statului român, acțiune pe care o va îndeplini cu multă pricepere.

Prețuit de M. Roska, acesta îl va lua ca membru în comisia ce evaluează colecția lui Téglás de la Turda, unde cunoștințele sale epigrafice

vor servi întocmirii unui inventar științific, document important; de altfel față de această colecție va lua poziție în 1929 când va deplînge neglijența față de valorile ce le conține și va opina pentru achiziționarea ei.

Personalitate activă, îl vom regăsi alături de Ioan Lupaș, sprijinind înființarea muzeului memorial închinat lui Avram Iancu, cum la fel va contribui la comemorarea printr-un nou monument, cu respect față de adevărul istoric, a bătăliei de la Cîmpul Pîinii și a rolului lui Pavel Chinezul.

Același mobil, o înțelegere modernă, perfectă a relației monument-muzeu, va determina gestul de edificare a muzeului arheologic de la Sarmizegetusa, fiind astfel printre pionierii gândirii muzeologice active și manifestînd, în condițiile date, grija față de soarta conservării monumentelor și siturilor arheologice.

Prin natura postului dar și a firii sale neostenite, îl regăsim alături de M. Roska făcînd cercetări în 1925 la biserica din Feleac, cum vom remarca pertinenta relațiilor pe care le-a întreținut cu arhitectul comisiei — R. Wagner.

Legea din 1919 și condițiile grele în care se aplică — lipsă de fonduri, de specialiști, de tradiție în arheologia clasică românească — îi prilejuiesc lui C. Daicoviciu numeroase reflecții grave pentru că salvarea vestigiilor arheologice l-a preocupat pe tot parcursul vieții sale.

Erau timpuri grele cînd monumente de frunte, cu caracter de rezervație, cunoșteau soarta tristă a jafului și exploatării iraționale — ca atare, va interveni cu vehemență pentru respectarea legii, pentru stabilirea autorizațiilor de săpătură și mai ales, pentru formarea unui grup de membrii corespondenți ai comisiei care vor propaga o nouă atitudine — de respect, față de bunurile culturale.

Aflat pe un post care-i permitea legături cu autorități și personalități, C. Daicoviciu va impulsiona, alături de toți membrii comisiei, valorificarea — prin publicații a rezultatelor operei de cercetare și conservare.

Putem afirma că pînă în anul 1940 ca secretar, și apoi girînd postul de președinte între 1940—48, aportul lui C. Daicoviciu în efortul de conservare a patrimoniului cultural național în Transilvania este de o mare importanță, energia și cunoștințele sale fiind puse, fără rezerve, în slujba acestei cauze.

Odată cu afirmarea sa tot mai plenară pe planul arheologiei românești și europene, această afinitate demonstrată pentru cauza prezervării patrimoniului cultural național i-a adus, începînd din 1952 și titlul de membru în noua comisie a monumentelor de pe lângă Academia R.S.R., în care calitate cuvîntul și fapta sa au dat viață marilor șantiere din Munții Orăștiei și a propulsat ideea cercetării în domeniul continuității.

Pionier în profesiune, frămîntat de dorința transmiterii mai departe

a zestrei noastre culturale și artistice, C. Daicoviciu rămîne ca un promotor al noului și savant cu o complexă contribuție în opera de stabilire a adevărului istoric.

IOAN OPRÎȘ

CONSTANTIN DAICOVICIU UND DIE KOMMISSION FÜR  
GESCHICHTSDENKMÄLER

(Z u s a m m e n f a s s u n g)

Die Tätigkeit von Constantin Daicoviciu im Rahmen der Kommission für Geschichtsdenkmäler — der Sektion für Siebenbürgen — war hervorragend, ein Beispiel der Hingabe und des Patriotismus für Schutz, Aufbewahrung und Restaurierung der Geschichtsdenkmäler aus unserem Lande.

Als Durchführer verschiedener wissenschaftlicher Forschungen von besonderem Wert in den Bereichen der Archäologie, Epigraphik, Geschichte, Kunst usw, bleibt Constantin Daicoviciu ein Förderer des Neuen in der umfassenden Aktion der Aufbewahrung und der fortdauernden Entwicklung unseres Kulturvermögens.